

УДК 343.34

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Соколовський В.Л., здобувач
кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ

У статті проведено аналіз наукових поглядів учених щодо визначення поняття об'єкта злочинів проти громадської безпеки. Зазначено поділ об'єктів на групи.

Ключові слова: злочин, громадська безпека, об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, суспільні відносини, загальна безпека, спеціальна безпека.

В статье проведен анализ научных взглядов ученых относительно определения понятия объекта преступления против общественной безопасности. Указано разделение объектов на группы.

Ключевые слова: преступление, общественная безопасность, объект уголовно-правовой охраны, объект преступления, общественные отношения, общая безопасность, специальная безопасность.

Sokolovsky V.L. OBJECT CRIMES AGAINST PUBLIC SAFETY

In the article analysis of scientific views of scientists regarding the definition of object of crimes against public security. Specified division of objects into groups.

Key words: crime, public safety, object of criminal law security, object of crime, public relations, general safety, special safety.

Постановка проблеми. В умовах адаптації національного законодавства до стандартів ЄС особливої актуальності набуває питання забезпечення захисту суб'єктивних прав та інтересів, а також безпеки громадян. Як було зафіксовано в одній із програм діяльності Кабінету Міністрів України, сучасна криміногенна ситуація в країні залишається одним із головних чинників, посилює напруженість у суспільстві, становить реальну загрозу економічній стабільності держави, національній безпеці та конституційному ладу. Перспективи розвитку законодавства України щодо громадської безпеки обумовлені закономірностями укріплення правової держави і охоплюють питання конституційних основ та інших важливих напрямків діяльності Української держави.

Основним джерелом регулювання відносин у державі виступає Конституція України. Як відомо, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Саме тому Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5, передбачено реалізацію конституційної реформи. Законом передбачено, що спеціальним допоміжним органом при Президенті України є Конституційна комісія, яка працює за пріоритетними напрямками – удосконалення конституційних засад правосуддя та конституційного регулювання прав, свобод і обов'язків людини та громадянина. Публічні повноваження, як правило, здійснюються переважно тими органами публічної влади, які мають найтісніший контакт із громадянином. При розробці змін до Конституції були враховані рекомендації Венеційської комісії з метою її відповідності європейським стандартам.

Громадська безпека як соціально-правова категорія є об'єктом конституційного регулювання. В ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, недоторкан-

ність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Передбачені Конституцією різноманітні соціально-економічні, політичні та особисті права, свободи та обов'язки стають реальністю громадського життя в режимі діючого закону, інакше вони лишаються тільки намірами законодавчої влади. Усі ці фактори разом створюють правову основу реальної демократії, концентрують у собі всі позитивні властивості правового регулювання суспільних відносин, створюють громадську безпеку.

Вчення про об'єкт злочину від часу його виникнення і до теперішнього часу завжди вирізнялося дискусійними положеннями, в основному, завдяки необхідності встановлення об'єкта злочину у правозастосовчій діяльності чи у процесі наукового тлумачення кримінально-правових норм. Саме тому зазначене вчення не викликає жодного сумніву в його призначенні слугувати розвитку кримінально-правової теорії і вдосконаленню юридичної практики.

Під час аналізу положень КК України 1960 р., а також у період підготовки та обговорення різних проектів КК України в юридичній літературі неодноразово вказувалось на нагальну потребу об'єднання норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки в окремий розділ Особливої частини КК України. Цю прогресивну ідею було реалізовано у вигляді розділу IX Особливої частини КК 2001 р. Злочини, норми яких розміщені у розділі КК України, посягають на стан захищеності суспільства від різноманітних джерел підвищеної небезпеки, спричиняють загибель людей або інші тяжкі наслідки (створюють загрозу настання таких наслідків) для невизначеного кола людей, усього суспільства. Разом із тим чимало питань, що знайшли відображення у зазначеній структурній частині КК України, викликали дискусію у кримінально-правовій

доктрині. Так, до числа спірних варто віднести питання щодо визначення поняття об'єкта злочинів.

Ступінь розробленості проблеми. Визначення поняття об'єкта злочинів у КК України відсутнє, проте ознаки, що його характеризують (суспільні відносини, у сфері яких завдається шкода або створюється загроза її заподіяння; предмет злочину; потерпілий від злочину), відображені в назвах розділів та в нормах Особливої частини КК України.

Значення об'єкта злочину важко переоцінити. Зазначений елемент складу злочину дозволяє, зокрема, усвідомити соціально-політичну і правову сутність злочину; саме об'єкт злочину є критерієм побудови системи Особливої частини кримінального закону та забезпечує розмежування злочинів; він має вагоме значення для кримінально-правової кваліфікації діянь особи.

Необхідною умовою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, гідних (нормальних, безпечних) умов життя, збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей суспільства є надійна охорона громадської безпеки.

Громадська безпека є елементом, складовою національної безпеки України, що визначається в Законі «Про основи національної безпеки України», як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам».

Зворотною стороною потреби в громадській безпеці є стан громадського неспокою, стурбованості в надійній охороні спільноти, відчуття незахищеності від злочинних посягань, наявності небезпеки, загроз для життя, здоров'я, майна та інших цінностей, почуття втрати безпеки, її відсутності, страх за життя і майно тощо.

Вагомий внесок зроблено такими науковцями, як А.В. Савченко, В.К. Глістин, В.Д. Спасович, П.Д. Калмиков, М.Й. Коржанський, С.Ф. Кравцов, Б.С. Нікіфоров, В.Я. Тацій, Я.М. Брайнін, М.І. Ковальов, М.С. Таганцев, Г.П. Новоселов, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк та інші, але й досі ця проблема залишається актуальною.

У теорії кримінального права вчення про об'єкт злочину характеризується полярністю доктрин. Зокрема ним визнають охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми в суспільстві (П.П. Андрушко, С.Є. Дідик, О.М. Костенко, А.В. Ландіна, А.С. Нерсесянц); суспільні відносини (М.І. Бажанов, Я.М. Брайнін, Н.О. Гуророва, Н.Д. Дурманов, Н.І. Загородніков, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, В.В. Кузнецов, В.О. Навроцький, Б.С. Нікіфоров, А.А. Піонковський, А.В. Савченко, В.Я. Тацій, Є.О. Фролов) [2]; соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (Є.В. Гавриш, С.Б. Гавриш, П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко); людина або конкретні сфери (різновиди, вияви) життєдіяльності людей (В.П. Ємельянов, Г.П. Новосолов) [3]; окремі особи чи багато осіб (І.Я. Козаченко, З.А. Незнамо-

ва); правові відносини (О.М. Готін, С.Я. Лихова) [4], норми права (І.Я. Фойницький, Л.С. Білогіриць-Котляревський), правові блага (інтереси) (Н.Д. Сергієвський); охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага (А.В. Наумов, А.В. Пашковська); суспільні відносини, що є відповідним порядком, установленими приписами правових норм, а також соціальні блага (Г.В. Чеботарьова); соціальна оболонка є першим рівнем об'єкта, а все інше перебуває всередині цієї оболонки (В.М. Трубніков); соціальна безпека (О.К. Зателєпін) [5].

Виклад основного матеріалу. У сучасній кримінально-правовій доктрині домінує позиція, згідно з якою об'єктом злочину визнаються суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, і яким злочин завдається істотна шкода або створюється загроза її заподіяння [6, с. 97]. Такий погляд на об'єкт злочину висвітлений у переважній більшості підручників і навчальних посібників із кримінального права та коментарів КК України.

Проаналізувавши різні теорії та погляди учених, вважаємо, що найбільш вдалою є теорія суспільних відносин як об'єкта злочину, оскільки саме вона, на наш погляд, відображає специфіку кримінально-правової охорони. У зв'язку з цим складовими об'єкта злочину є: учасники, соціальний зв'язок і предмет суспільних відносин. Слушною є точка зору, яку ми підтримуємо, наукового діяча А.В. Савченка стосовно того, що об'єктом злочинів проти громадської безпеки виступають суспільні відносини щодо безпеки людини, суспільства, держави, людства.

У науці кримінального права об'єкти злочину поділяється на певні види. В.Я. Тацій вважає, що наукова класифікація об'єктів злочину сприяє більш повному з'ясуванню їх сутності, а також соціально-правової значущості, дозволяє визначити вплив об'єкта на розвиток кримінального законодавства і вдосконалення практики застосування чинних кримінально-правових норм у боротьбі зі злочинністю» [7, с. 59-60].

Найбільш правильним, на нашу думку, є поділ об'єктів злочину на три види. Грунтуючись на співвідношенні філософських понять «загальне», «особливе» та «окреме» її автори виділяють загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину. При цьому загальним об'єктом визнається вся сукупність суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, родовим – окремі однорідні за своїми властивостями групи цих відносин, певна сукупність кримінально-правових норм, безпосереднім – конкретні суспільні відносини, що охороняються певною кримінально-правовою нормою від злочинних посягань [7, с. 59-70].

Суспільна небезпечність злочинів проти громадської безпеки є дуже високою, оскільки ці злочини належать до загально небезпечних діянь, що спричиняють або створюють реальну загрозу заподіяння шкоди основним соціальним цінностям.

Як зазначає В.П. Тихий, «вони порушують загальну (спільну) безпеку життя, здоров'я,

власності широкого і невизначеного кола осіб та безпеку інших цінностей суспільства, створюють умови для настання тяжких наслідків, а нерідко їх спричиняють» [8, с. 94]. Слід звернути увагу на те, що без забезпечення громадської безпеки неможливе забезпечення належного захисту особистих, фізичних і духовних прав людини і громадянина, основи яких закріплені у ст. 3 Конституції України.

У розділі IX КК України «Злочини проти громадської безпеки», родовим об'єктом цього злочину слід визнавати громадську безпеку, тобто стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від загально-небезпечних посягань. Тобто громадська безпека як родовий об'єкт злочинів являє собою безпеку від джерел підвищеної небезпеки, а саме: злочинних організацій, терористичних груп та інших злочинних об'єднань, зброї, предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогню тощо. Наприклад, такий злочин, як умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, передбачений ст. 270-1 КК України, однозначно посягає на суспільні відносини власності, адже об'єкти житлово-комунального господарства, на які спрямоване посягання, за будь-яких обставин перебувають у певній власності.

Отже, громадська безпека – це безпека громади, усього суспільства і будь-якого її члена. Це суспільні відносини, які складаються з приводу попередження насильницької шкоди від предметів і видів діяльності, що становлять підвищену загрозу: організованої злочинної діяльності, проявів тероризму, зброї та інших загально-небезпечних предметів, окремих видів людської діяльності.

Таким чином, громадська безпека – як родовий об'єкт відповідних злочинів – це сукупність охоронюваних нормами кримінального права суспільних відносин, які складаються з приводу забезпечення невизначеного кола осіб та правоохоронних інтересів від спричинення насильницької шкоди предметами та видами діяльності, які становлять підвищену небезпеку для оточуючих.

Безпосередні об'єкти злочинів проти громадської безпеки – суспільні відносини, що складаються з приводу відвернення загрози від певних джерел небезпеки (діяльності конкретних видів злочинних організацій, загально-небезпечних предметів тощо).

Слушною є точка зору професора В.Я. Тація, яку ми підтримуємо, щодо наступної класифікації безпосереднього об'єкта злочинів проти громадської безпеки:

- 1) безпека особи, суспільства і держави від діяльності злочинних організацій (ст. 255, 256);
- 2) безпека особи, суспільства і держави від проявів тероризму (ст. 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5);
- 3) безпека в частині надання населенню достовірної інформації про загрозу злочинних посягань (ст. 259);
- 4) безпека від діяльності непередбачених законами України воєнізованих або збройних формувань (ст. 260);
- 5) безпека об'єктів, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261);
- 6) безпека в частині забезпечення від неконтрольова-

ного доступу до вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262);

- 7) безпека в частині забезпечення від порушення правил обороту (користуванням населенням) вогнепальної і холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв (ст. 263);
- 8) безпека в частині дотримання встановлених правил зберігання зброї або бойових припасів (ст. 264);
- 9) безпека в частині забезпечення від шкоди, завданої радіоактивними матеріалами (ст. 265, 265-1);
- 10) безпека в частині забезпечення від порушення правил поведіння з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267);
- 11) безпека поведіння з відходами і вторинною сировиною (ст. 268);
- 12) безпечна експлуатація повітряних суден (269);
- 13) пожежна безпека, в частині попередження виникнення і поширення пожеж (ст. 270) [1, с. 791-810].

Додатковим безпосереднім об'єктом є тільки ті суспільні відносини, яким, поряд з основним об'єктом, заподіюють чи створюють загрозу заподіяння шкоди. Крім того, таким об'єктом можуть бути лише відносини, поставлені законодавцем під охорону закону або, іншими словами, відносини, визначені як такий об'єкт самим законодавцем. Безпосереднім додатковим об'єктом злочинів проти громадської безпеки може бути життя, здоров'я, власність, нормальна діяльність підприємств [1].

Додатковий об'єкт так само, як і основний безпосередній об'єкт, має важливе значення для визначення соціальної сутності вчиненого злочину, встановлення тяжкості наслідків, що настали чи могли настати. Цю властивість додаткового об'єкта часто використовує законодавець для виокремлення кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів злочинів.

Слід звернути увагу на те, що обов'язковою ознакою злочинів проти громадської безпеки, які полягають у незаконних діях щодо певних речей матеріального світу, є предмет злочину. Це – певні види зброї (статті 257, 258, 260, 262, 263, 264 КК); радіоактивні, хімічні, біологічні та вибухонебезпечні матеріали, речовини, предмети (статті 257, 258, 259, 260, 261 КК); бойові припаси (статті 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264 КК); вибухові речовини (статті 257, 258, 259, 260, 262, 263, 267, 269 КК); вибухові пристрої (статті 257, 258, 259, 260, 262 КК); радіоактивні матеріали (статті 257, 259, 260, 261, 262, 265, 266, 267 КК); легкозаймисті речовини (ч. 2 ст. 267, ст. 269 КК); їдкі речовини (ч. 2 ст. 267 КК); небезпечні відходи (ч. 2 ст. 268 КК) [1].

В юридичній літературі не має єдиної точки зору щодо класифікації злочинів проти громадської безпеки. Найбільш прийнятним, на думку М.І. Мельника, М.І. Хавронюка, є поділ:

- 1) злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій; з тероризмом; злочини пов'язані з порушенням правил поведіння з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку; злочини, пов'язані з порушенням спеціальних правил [1];

- 2) злочини, пов'язані з діяльністю злочинних об'єднань; злочини, пов'язані з неза-

конним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами; з порушенням різноманітних правил, що забезпечують громадську безпеку [1].

Зазначений розподіл злочинів проти громадської безпеки на групи дозволяє виділити два видові об'єкти. Такими об'єктами є (незалежно від назви) відносини загальної безпеки та відносини спеціальної безпеки.

Загальна безпека (як складова безпеки громадської) визначається як стан безпеки індивідуально не визначеного кола осіб та широкого кола соціальних цінностей, система відносин, які забезпечують і гарантують захищеність необмежено широкого кола осіб від завдання шкоди їх здоров'ю або життю, знищення майна.

Спеціальною безпекою є суспільні відносини у сфері захисту фізичних осіб, юридичних осіб і держави від злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням із предметами, щодо яких встановлений особливий правовий режим. Таким чином, слід розуміти сукупність передбачених чинним законодавством правил, що регулюють порядок поводження з тими чи іншими предметами.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що громадська безпека, як родовий об'єкт злочинів, являє собою сукупність суспільних відносин, пов'язаних із захистом людей, їх об'єднань, підприємств, установ, організацій, держави та її органів, що порушують усталений порядок (правила) їх життєдіяльності (функціонування), а також правила поводження з предметами, щодо яких встановлений особливий правовий режим.

Аналіз наукових праць дає підстави зробити висновок, що громадську безпеку як родовий об'єкт злочинів проти громадської безпеки диференційовано на ряд її видів, які слід вважати видовими об'єктами кримінально-правової охорони.

Констатуємо, що громадська безпека як родовий об'єкт кримінально-правової охорони розподілена сьогодні у кримінальному законодавстві України на три самостійні види:

загальна, виробнича та транспортна, котрі є видовими об'єктами кримінально-правової охорони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та доповн. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: [підруч.] / [Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Борисов В.І. та ін.]; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [2-е вид., переробл. і допов.]. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
3. Смельянов В.П. Дискусійні питання щодо визначення об'єкта злочину у кримінально-правовій науці / В.П. Смельянов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – № 16. – С. 172-182.
4. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) / [моногр.] / С.Я. Лихова. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – 573 с.
5. Зателепин О.К. К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве / О.К. Зателепин // Уголовное право. – 2003. – № 1. – С. 29-31.
6. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / За ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 305 с.
7. Тація В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навч. посібник. – Харків: Укр. юрид. акад., 2009. – 76 с.
8. Тихий В.П. Громадська безпека та деякі особливості складів злочинів проти неї // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2004. – № 4. – С. 94-99.
9. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину: монографія / М.Й. Коржанський. – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
10. Литвин О.П. Злочини проти екологічної й громадської безпеки та безпеки здоров'я населення: навч. посібник / О.П. Литвин. – Черкаси: Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2004. – 367 с.
11. Сташис В.В. Вступне слово // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України: Матер. міжнар. наук.-практ. семінару 1–2 жовт. 2002 р. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 7-10.
12. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, О.О. Дудоров та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – 712 с.
13. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.]; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 624 с.